

สัญลักษณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง
ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487)

นายเมานิตย์ นวลละกอ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาตรีศึกษาศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2533

ISBN 974-577-994-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

016979

10310113

POLITICAL SYMBOL IN THAI POLITICS :
A CASE STUDY OF THE POLITICAL SYMBOLIC USES
DURING FIELD MARSHALL P. PIBULSONGGRAM'S GOVERNMENT (1938-1944)

MR. MANIT NUALLAOR

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
PROGRAM OF POLITICAL SCIENCE
GRADUATE SCHOOL
CHULALONGKORN UNIVERSITY
1990
ISBN 974-577-994-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สัญลักษณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย :

ศึกษาเฉพาะกรณี การใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัย
รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487)

โดย

นายมานิตย์ นวลละออ

สาขาวิชา

รัฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์

รองศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว

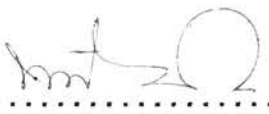
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วิษัรัมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.กระมล ทองธรรมชาติ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ)

มาติศน์ นวลละออ : สัญลักษณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย , ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้
สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 - 2487)
(POLITICAL SYMBOL IN THAI POLITICS : A CASE STUDY OF THE
POLITICAL SYMBOLIC USES DURING FIELD MARSNALL P. PIBULSONGGRAM'S
GOVERNMENT (1938-1944) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.สมบัติ สันทรวงค์, รศ.ดร.พรศักดิ์
ผ่องแผ้ว, 410 หน้า. ISBN 974-577-994-6

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาว่า ผู้เฝ้าหรือผู้ปกครองมีวิธีการในการรักษาอำนาจ หรือสร้าง
ความชอบธรรม ตลอดจนการหาความสนับสนุนให้กับตนเอง และระบอบการปกครองของตนได้อย่างไร
ด้วยการนำกรอบความคิด "สัญลักษณ์ทางการเมือง" มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองหรือการกระทำ
ทางการเมืองต่าง ๆ ของผู้เฝ้าหรือผู้ปกครองในอีกมิติหนึ่ง ผลการวิจัยพบว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามได้
ใช้สิ่งที่เรียกว่า "สัญลักษณ์ทางการเมือง" อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับ
ตนเองและระบอบการปกครองใหม่

สัญลักษณ์ทางการเมือง นอกจากทำหน้าที่ตามสำระของตัวเองแล้ว คือสภาพความเป็นสื่อ
ในการถ่ายทอด ข่าวสาร ข้อมูล ความคิด คติความเชื่อ หรือการปลุกเร้าอารมณ์ และจิตใจของคน
ยังพบว่า การใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้ทางการเมืองที่ไม่ใช่การเผชิญหน้ากัน
หรือการใช้กำลังรุนแรงโดยตรง แต่เป็นการต่อสู้ "แบบแอบแฝง" ที่มีความละเอียดอ่อน ซึ่งมีผลต่อ
ความรู้สึกและจิตใจของคน ด้วยการ "ให้ความหมาย" ของสิ่งต่าง ๆ ในเชิงสัญลักษณ์ ตามวัตถุประสงค์
ในทิศทางที่ผู้เฝ้าต้องการ เพื่อให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของสังคมและการเมือง
ในขณะใดขณะหนึ่ง

ภาควิชารัฐศาสตร์.....
สาขาวิชารัฐศาสตร์.....
ปีการศึกษา 2532

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

MANIT NUALLAOR : POLITICAL SYMBOL IN THAI POLITICS : A CASE STUDY OF THE POLITICAL SYMBOLIC USES DURING FIELD MARSHALL P.PIBULSONGGRAM'S GOVERNMENT (1938-1944). THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. DR. SOMBAT CHANTORNVONG, ASSO. PROF. DR.PORNSAK PHONGPHAEW, Ed.D. 410 PP.

The purpose of this thesis is to study how the head of a state or new elite can secure his power or establish legitimacy and seek support for himself and the government. The concept of "political symbol" is used to analyze political phenomena or political acts performed by the head of a state from another point of view.

It is found out that Field Marshall P. Pibulsonggram used "political symbol" widely and continuously to establish righteous or legitimacy for himself and the new ruling system.

The political symbol, according to its function, is to act as a media to transfer information, idea, dogma or political myth and to arouse emotion. In the sense of politics, it is used as a way to fight back in order to avoid confrontation or physical attack. It is a hidden and delicate weapon in political fight which affects people's sentiment and emotion. It is employed by assigning "meaning" to things in terms of symbols according to the user's objectives to fit social and political situations or context at a certain period of time.

ภาควิชารัฐศาสตร์.....
สาขาวิชารัฐศาสตร์.....
ปีการศึกษา 2532.....

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ ก็ด้วยความเมตตากรุณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่าน คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ พ่องแก้ว ผู้มีพระคุณที่ได้คอยให้คำแนะนำปรึกษาและความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ และทักษะในการศึกษาวิจัยแก่ผู้วิจัยอย่างใกล้ชิดด้วยดีตลอดมา โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก รวมทั้งศาสตราจารย์ ดร.กระมล ทองธรรมชาติ และศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดอันมีค่า จึงทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยขอกราบคารวะบุคคลดังกล่าวและบรรดาคณาจารย์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ลูกศิษย์อย่างเต็มความสามารถ

บุคคลสำคัญที่สุดที่มีส่วนผลักดันให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิตของผู้วิจัย คือ บุคคลในครอบครัวที่คอยให้การสนับสนุนทั้งด้านกำลังใจและกำลังใจทรัพย์เสมอมา ผู้วิจัยขอกราบคารวะระลึกถึงพระคุณบุคคลเหล่านั้น คือ คุณบุญรุ่ง นวลละออ ผู้เป็นมารดาของผู้วิจัย คุณสุรินทร์ นวลละออ คุณชโล นวลละออ ผู้เป็นพี่ ตลอดจนจรรยาบรรณต่าง ๆ หลาน ๆ ที่รักทุกคน นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบรรดาปิยมิตรทั้งหลายที่คอยเอาใจช่วย และเฝ้าถามทุกข์สุขอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสตราจารย์ ปิยนาด บุญนาค ผู้เปรียบเสมือนครู พี่ และเพื่อนสนิท ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอไม่ให้ทอดยต่อการเรียน และอุปสรรคทั้งปวง มิตรแท้ทั้งหลายรวมทั้งบรรดาพี่ ๆ เพื่อน ๆ น้อง ๆ ในฝ่ายปฏิบัติการการบิน บริษัทการบินไทยจำกัด ที่สำคัญผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบคุณ คุณสุธิน หงษ์มานพ ผู้บังคับบัญชาของผู้วิจัย ที่กรุณาให้ความสนับสนุนและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบคารวะผู้ที่ได้บันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารชั้นต้น ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งอาจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม คุณประยูร จรรยาวัชร์ และคุณประสงค์ นิโครธา ที่กรุณาให้คำบอกเล่าต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเพื่อประกอบวิทยานิพนธ์ ยิ่งกว่านั้น ผู้วิจัยขอกราบคารวะ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อหาข้อสรุปที่จะให้ประโยชน์ต่องานด้านวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายและหาคำปรากฏการณ์ทางการเมืองของไทย

คุณประโยชน์ใด ๆ อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่บุคคลต่าง ๆ อันมีพระคุณดังกล่าวข้างต้น.

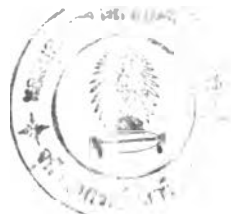
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปประกอบ.....	ด
คำอธิบายคำย่อ.....	ธ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
สภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความสำคัญของสัญลักษณ์.....	1
ความสำคัญในการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองของผู้นำ.....	4
ปัญหาการวิจัย.....	10
วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	13
ขอบเขตในการศึกษา.....	14
สมมติฐานในการวิจัย.....	15
อธิบายสมมติฐาน.....	16
นิยามตัวแปรจากสมมติฐาน.....	16
วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล.....	21
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	22
ผลงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	22
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	27

	ช หน้า
บทที่ 2 สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ทางการเมือง และตัวแบบในการศึกษา.....	29
สัญลักษณ์.....	29
แนวความคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อ	34
สัญลักษณ์ทางการเมือง.....	38
แนวทางในการศึกษาสัญลักษณ์.....	43
ความเป็น "สื่อ" ของสัญลักษณ์.....	47
ตัวแบบในการศึกษาการใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง.....	50
บทที่ 3 ภูมิหลัง สภาพการณ์ และเหตุการณ์ทางการเมืองในการใช้สัญลักษณ์	
ทางการเมือง.....	56
การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และบทบาทของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	56
การขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม :	
พลตรีหลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี.....	62
การพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	72
สรุป.....	73
บทที่ 4 การใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองระหว่าง พ.ศ. 2475-2481.....	74
สัญลักษณ์ทางการเมืองก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	
พ.ศ. 2475.....	74
การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองระหว่างระบอบเก่าและระบอบใหม่ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (ก่อนสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม).....	80
สรุป.....	87

บทที่ 5	วิเคราะห์สัญลักษณ์ทางการเมืองช่วงสมัยรัฐบาล	
จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487).....		88
องค์ประกอบของสัญลักษณ์ทางการเมือง.....		89
สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์การรัฐธรรมนูญ.....		90
การทำให้สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์รัฐธรรมนูญเป็นรูปธรรม.....		92
1. การกำหนดวันสำคัญ.....		92
2. สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์รัฐธรรมนูญในรูปแบบของพิธีกรรม.....		97
3. สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์รัฐธรรมนูญในรูปแบบของสิ่งก่อสร้าง.....		102
4. การกระทำที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง.....		115
สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์ชาตินิยม.....		122
1. การเคารพธงชาติ.....		125
2. การกระทำเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองด้านชาตินิยม.....		126
3. สัญลักษณ์อุดมการณ์ชาตินิยมด้านสิ่งก่อสร้าง.....		130
4. เอกลักษณ์ไทย.....		131
สัญลักษณ์เชิงความเป็นสมัยใหม่.....		134
1. การยกเลิกประเพณีดั้งเดิม.....		137
2. การปรับปรุงทางด้านภาษา.....		142
3. การสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่.....		144
4. การส่งเสริมฐานะสตรี.....		148
สัญลักษณ์เชิงบารมีหรือความชอบธรรมส่วนบุคคลของผู้นำ.....		151
1. สัญลักษณ์พิเศษส่วนตัว.....		155
2. สัญลักษณ์แห่งอำนาจในฐานะผู้นำทางการเมือง.....		157
3. สัญลักษณ์ส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....		158
4. พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมบารมีผู้นำ.....		160
5. คำขวัญ คำสวดดี บทเพลง.....		163
สรุป.....		166

	ญ
	หน้า
บทที่ 6	
รูปแบบและประสิทธิภาพของการใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง.....	167
การใช้จิตวิทยาใมน้ำาวจิตใจประชาชน.....	167
การใช้อำนาจหรือกำลังบังคับ.....	181
ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการกำหนดรูปแบบสัญลักษณ์ทางการเมือง	
และการใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง.....	191
สถานการณ์.....	191
บริบทของสังคม.....	199
กลุ่มเป้าหมาย.....	206
การตอบสนองของกลุ่มเป้าหมาย (response)	
และการประเมินผลการใช้สัญลักษณ์ทางการเมือง.....	214
สรุป.....	218
บทที่ 7	
บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	220
สรุปผลการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองสมัยรัฐบาล	
จอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	222
ปัญหาและอุปสรรค.....	232
ผลกระทบของการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัย	
จอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	233
ข้อสรุปทั่วไปของสัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงทฤษฎี.....	240
ข้อเสนอแนะ.....	242
บรรณานุกรม.....	244
ภาคผนวก.....	273
ภาคผนวก ก สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์รัฐธรรมนูญ.....	274
ภาคผนวก ข สัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์ชาตินิยม.....	339
ภาคผนวก ค สัญลักษณ์เชิงความเป็นสมัยใหม่.....	349
ภาคผนวก ง สัญลักษณ์เชิงบารมีหรือความชอบธรรมส่วนบุคคลของผู้นำ....	370
ภาคผนวก จ เบ็คเตลิค.....	385
ประวัติผู้เขียน.....	410

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

5.1	คำขวัญในหนังสือพิมพ์ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	164
7.1	ความสนใจของประชาชนต่อสัญลักษณ์ทางการเมืองต่าง ๆ.....	224

สารบัญรูปประกอบ

รูปที่		หน้า
1.1	ระบบการเมืองและหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ.....	5
1.2	กระบวนการสร้างสัญลักษณ์ของระบบการเมือง.....	7
2.1	ตัวแบบการสื่อสารทางการเมืองของลาสเวลล์.....	51
2.2	ตัวแบบในการศึกษาการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	52
5.1	รูปแบบขององค์ประกอบสัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์รัฐธรรมนูญนิยม.....	121
5.2	รูปแบบขององค์ประกอบสัญลักษณ์เชิงอุดมการณ์ชาตินิยม.....	134
5.3	รูปแบบขององค์ประกอบสัญลักษณ์เชิงความเป็นสมัยใหม่.....	150
5.4	รูปแบบขององค์ประกอบสัญลักษณ์เชิงบารมีส่วนตัว.....	165
6.1	วิธีการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองโดยผ่านสื่อต่าง ๆ.....	190
7.1	การใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	231

คำอธิบายคำย่อ

คำย่อที่ใช้

- กจช. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
- กอ. ภาพอัลบั้ม
- มท. เอกสารกระทรวงมหาดไทย
- รล. เอกสารเขียนเล่มชุดสารตรา
- ศธ. เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ
- สบ. 9 เอกสารส่วนบุคคล นายเอก วีสีกุล
- สร. เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี
- หาวญ. หอวชิรญาณ